

Jan Kolář – František Trampota

Mezinárodní archeologický seminář „Theory and method in archeology of the Neolithic (7th–3rd millennium BC)“ v Regionálním muzeu v Mikulově

Archeologický seminář byl uspořádán pod záštitou Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně a Regionálního muzea v Mikulově ve dnech 26. a 27. 10. 2010. Cílem semináře bylo propojit nejnovější trendy vědecké činnosti v různých oborech zahrnujících archeologii, antropologii, geologii, geochemii a informační technologie. Další snahou bylo také vytvořit prostor pro tvorbu mezinárodních projektů a zapojení zejména mladých vědců do diskuse nad probíranými tématy. Důležitým rysem této konference byla coby jediná jazyk výlučně angličtina, která přivedla do kongresového sálu archeology a další odborníky celkem ze sedmi evropských zemí.

Tematicky byl seminář rozdělen na čtyři hlavní bloky: (1) revize starších názorů a nové interpretace starších nálezů a kritické pohledy, (2) metody analýzy hmotné kultury, (3) metody a výsledky geologie a geochemie ve spolupráci s archeologií, (4) metody a výsledky antropologických výzkumů.

V rámci bloku nových pohledů a přehodnocení starších názorů vystoupila Alexandra Anders (New tendencies in Hungarian Neolithic research), která účastníkům představila změny v maďarské archeologii, které se uskutečnily za posledních dvacet let jako následek rozsáhlých záchranných výzkumů a potřeby kvalitního vyhodnocení nálezových souborů. Vliv kontextuální archeologie z anglo-amerického prostředí se ukázal jako přínosný a způsobil obrát od jednoduchých typochronologických studií ke komplexním pracím zahrnujícím gender a sociální archeologii, krajinnou archeologii, prostorové analýzy, mikroregionální přístupy, statistiku apod.

Následně vystoupili společně Markéta Končelová a Petr Květina (Bylany after Soudský), kteří prezentovali změny interpretace neolitického sídliště v Bylanech od doby Bohumila Soudského. Autoři se zaměřili na vnitřní chronologii sídliště, na význam nakládání se sídlištním odpadem a na ekologická data, která byla vyhodnocena až v nedávné době.

Blok analýzy hmotné kultury zahájil Daniel Sosna (Bell Beaker Warfare: Use-Wear Analysis of Arrowheads, spoluautor Vladimír Sládek). Autoři se snažili najít důkazy o násilných osobních kontaktech a vybrali si pro tuto studii silicitové hroty šípů z hrobů kultury se zvoncovitými poháry. Výsledky z traseologických analýz těchto hrotů ukazují, že nemusely být nutně použity ve fyzickém boji. K tomu přidal autor i etnografické srovnání.

Následně vystoupil Maciej Ehlert (Flints versus lists. Lithic industries of early farming societies and classification tools) se svým novým pohledem na klasifikaci štípané industrie v zemědělských společnostech. Autor zde představil nový návrh na dělení štípané industrie s přihlédnutím k technologickým aspektům a reálnému využití jednotlivých nástrojů.

Nejstarší fáze kultury s lineární keramikou bylo téma Isabel Hohle (The early neolithic settlements of Eythra and Zwenkau, co. Leipzig [D]). Autorka referátu seznámila ostatní s metodami analýzy a dosavadními výsledky týkajícími se nejstarší neolitické keramiky ze sídlišť Eytra a Zwenkau, které jsou známy zejména nálezy neolitických dřevěných studní, rondelu, dřevozemní stavby a palisádového „henge“.

Peter Demján (Typological and chronological relations between burials on a Lengyel Culture settlement. Archaeological data processing using formalized methods) se zaměřil na lengyelské sídlištní pohřby ve Svodíně. K jejich analýze vytvořil kvantitativní deskriptivní systém a použil multivariační statistické metody. Výsledkem je formalizovaná typologie keramiky a chronologie sídelních pohřbů.

Další možnosti využití statistiky, tentokrát na příkladu sídelního materiálu, představila Ivana Vostrovská, a to na příkladu lineární keramiky z Těšetic-Kyjovic (Pottery from the LBK settlement of Těšetice-Kyjovice „Sutny“ [South-west Moravia, Czech Republic] – method of processing and possibilities of statistic analyses for data evaluation, spoluautor Lubomír Prokeš). Autoři navrhli nový deskriptivní systém kombinující přístupy českých, moravských a rakouských odborníků na neolit, který umožnil statisticky zpracovat analyzovaná archeologická data. Rovněž upozornili na výhody open-sourceového statistického softwaru „R“.

Mateuzs Krupski (Explaining cultural elaboration in the Late LBK. The application of the waste hypothesis) se ve svém příspěvku zamýšlel nad evoluční tezí R. Dunnella, která diskutuje tzv. waste behaviour během kultury s lineární keramikou. Za nepříznivých environmentálních podmínek by totiž paradoxně mohli být zvýhodnění jedinci či komunity, kteří/které věnují více času a energie činnostem nesouvisejícím s reprodukcí – tedy „plýtvají“. Autor příspěvku interpretoval některé kulturní jevy (pohřební ritus, dřevozemní stavby) právě v souvislosti s teorií plýtvání.

Joris Coolen (Early neolithic settlement in the surroundings of Melk, Lower Austria) představil svoji mikroregionální studii z okolí Melku (A), ve které se zaměřil na starý neolit a představil své metody povrchové prospekce a analýzy v GIS. Ze získaných dat autor vytvořil prediktivní sídelní model, v němž je schopen rozlišit rozdílnou funkci jednotlivých detekovaných sídelních jednotek.

Zsuzsanna Siklósi (Absolute and relative chronological position of Aszód-Papi fődék Late Neolithic site in the light of new radiocarbon dates, spoluautor Nandor Kalicz) se svým příspěvkem zaměřila na absolutní chronologii lokality ležící v kontaktní zóně lengyelské a potiské kultury. Vyzdvihla důležitost absolutních dat pro exaktní zasazení sídliště do mladého neolitu Karpatské kotliny.

Jan Petřík (Pedogeochemical investigation of The Bell Beaker Culture graves from sites Hodonice and Kyjovice, South Moravia, spoluautoři: Lubomír Prokeš, Martin Kuča, Zuzana Fajkošová, David Humpola, Klára Šabatová a Eliška Kazdová) referoval o možnostech, omezeních a perspektivách pedogeochemických analýz při terénních výzkumech hrobů. Jako případovou studii uvedl systematický výzkum hrobu kultury zvoncovitých pohárů v Kyjovicích, na příkladu tří sekundárně manipulovaných hrobů z Hodonic však dokázal, že tyto metody odebrání a analýzy půdních vzorků je možno s velkou úspěšností provádět i na záchranných výzkumech.

Libor Petr (Reconstruction of Early and Middle Holocene environments based on pollen analysis in lowlands of the Czech Republic) se zaměřil na nejnovější výsledky pylových analýz z nížinných oblastí České republiky, které ukazují vysokou environmentální diverzitu v prostoru a výrazné změny v čase. Položil si také otázku, jak odlišit vliv neolitických lidských skupin na vegetaci od přirozených procesů.

Lenka Lisá („Does sediment speak?“, case study of rondel infillings based on micromorphology, spoluautoři Petr Květina a Radka Šumberová), která mikromorfologicky zkoumala výplně příkopů rondelů kultury s vypíchanou keramikou z Kolína, došla na základě mikroskopické analýzy sedimentů nejhlubších částí příkopu k závěru, že zejména tyto části byly zaplňovány již během užívání rondelů erozními procesy. Tato sedimentace je pak podle výsledků L. Lisé následována sezónní erozí až do stabilizace okolního terénu vegetací. Na základě exaktního studia sedimentačních a post-sedimentačních procesů výplně neolitického rondelu se L. Lisá domnívá, že k těmto příkopům musely náležet i okolní násypy.

Johanna Kranzbühler (Potentials of anthropological kinship analyses in the reconstruction of social structures within past societies) ukázala praktické aplikace metod epigenetiky a molekulární genetiky, které je možno použít při rekonstrukci příbuzenství (biologického i v širším sociálním významu) uvnitř neolitických společností Evropy. Lidské ostatky v hrobech jsou totiž přímým ukazatelem pouze genetického příbuzenství a kulturní specifika jsou poznatelná pouze nepřímo.

Mezinárodní archeologický seminář v mikulovském muzeu – Peter Demján diskutuje se Zsuzsannou Siklósi.
(foto Ivana Vostrovská)

Christian Meyer (New approaches to the reconstruction of kinship and social structure based on bioarchaeological analysis of Neolithic multiple and collective graves, spoluautoři: Robert Ganslmeier, Veit Dresely a Kurt W. Alt) představil výsledky týmu antropologů, který se zabýval rekonstrukcí příbuzenství a sociálních struktury na základě bioarcheologických dat z hromadných hrobů (Eulau, Benzingerode) mladší doby kamenné v Německu. Na několika příkladech ukázal, že právě tento přístup umožňuje rozluštit dochované struktury v sociálně podmíněném umístění lidských ostatků do společných hrobů.

Nicole Nicklisch (Nutritional deficiencies and the risk of infectious disease at the onset of agriculture in Central Germany, spoluautoři: Robert Ganslmeier, Veit Dresely a Kurt W. Alt) prezentovala výsledky antropologického výzkumu 112 skeletů kultury s lineární keramikou ze Saska-Anhaltska. Ty ukazují specifické i nespecifické kostní reakce, které mohou být spojeny s nedostatkem potravy (nedostatek vitamínů a bílkovin) či nemocemi. Analýzy stabilních izotopů uhlíku a dusíku potvrdily stejné výsledky a dále ukázaly, že tyto nutriční problémy se již nevyskytovaly v mladších obdobích neolitu ve stejném regionu. Potvrdily se tak výsledky z jiných regionů, které ukazovaly, že přechod k produktivnímu hospodářství je spojen s prvními epidemiemi nemoci.

Robert Ganslmeier (Migration or Contacts in the Early and Middle Neolithic of Central Germany – a DNA perspectives and the archeological record, spoluautoři: Guido Brandt, Nicole Nicklisch, Veit Dresely a Kurt W. Alt) se zaměřil na již několikrát položenou otázku výzkumu středoevropského neolitu – migrace nebo kontakty ve starém a středním neolitu. Na souborech archeologických dat z probíhajícího projektu ukázal, že mnoho pohřebních areálů ze sledovaného období bylo díky nepoužití biologických dat (rozbor DNA, různých izotopů, antropologie) špatně interpretováno. Dále vyzdvihl fakt, že koncept příbuzenství v neolitu není jen otázkou biologickou, ale i čistě sociální, což

bylo zatím v archeologii podhodnoceno. Při prezentaci se zaměřil na možnosti přispění archeologického studia pohřebního ritu k řešení otázky.

Jan Kolář (Secondary mortuary practices during the Final Eneolithic in Moravia – interpretations, perspectives and new approaches) představil vývoj terminologie a interpretací druhotných pohřebních praktik, které se běžně vyskytují na středoevropských pohřebištích starší doby bronzové a pozdního eneolitu. Do hrobů kultury se šňůrovou keramikou a kultury zvoncovitých pohárů bylo v některých případech opětovně vstupováno a s kostrou bylo často manipulováno různými způsoby, které se také různě projevují v archeologických pramenech. V moravské archeologii lze sledovat jistý posun ve vnímání a vysvětlování tohoto jevu, což souvisí nejspíše s přístupem k zahraniční odborné literatuře a s inspirací procesuální a post-procesuální archeologii po roce 1989.

Márton Szilágyi (Burials within settlements in the Early Copper Age of the Great Hungarian Plain – in the period of the first formal cemeteries. Comments on the problem of the Late Neolithic – Early Copper Age transition in Eastern Hungary) se zamýšlel nad problémem kontinuity pozdního neolitu a rané doby měděné v Karpatké kotlině na příkladu pohřebního ritu. V této době se totiž poprvé objevují pravidelné pohřební areály, přičemž tato změna byla až donedávna vysvětlována imigrací, klimatickými změnami, resp. hospodářskou krizí. Na základě dalších aspektů kultury (architektura, keramika, pohřební ritus atd.) a antropologických dat se však ukázalo, že k žádné diskontinuitě v tomto období nedošlo, a naopak neolitické tradice přežívaly. Změny v pohřebním ritu by podle něj měly být reakcí na proměny v sociální struktuře společnosti a vymizení komunitních centrálních míst.

Zatímco většina středoevropských konferencí zabývajících se neolitem a eneolitem se věnuje převážně prezentaci nových poznatků a archeologického materiálu (a koná se většinou v mnoha jazycích, případně pouze v národním jazyku hostitelské země), cílem tohoto semináře bylo soustředit se na způsoby vyhodnocování archeologických dat a možnosti jejich interpretace. Seminář poskytl především prostor pro diskusi teoretické archeologie a metodologie výzkumu středoevropského neolitu a eneolitu, což bylo doposud v našem prostředí silně podceněno. Důležitým momentem a cílem semináře bylo umožnit neformální navázání kontaktů a přátelství mezi jednotlivými účastníky. V závěrečné diskusi někteří odborníci vyslovili přání, aby se takové semináře konaly minimálně s dvouroční periodicitou. V reakci na nezvykle mladé publikum Gerhard Trnka (Universität Wien, A) konstatoval, že je na konferenci s nejmladším osazenstvem, a celou rozpravu ukončil otázkou: „Kde je celá má generace?“

Za úspěch semináře lze považovat skutečnost, že po každém příspěvku následovala diskuze, což je zásluhou nejen autorů referátů, ale i aktivního přístupu publika. Vydání sborníku z tohoto semináře by se mělo uskutečnit během roku 2011 v rámci British Archaeological Reports (BAR International Series).